

BİLİM ETİĞİ

Mustafa KARAHÖYÜK*

ÖZET

Bu çalışmada bilim ve etik konuları ele alınmakta ve bilimsel alanda görülen etik dışı davranışlar incelenmektedir. İntihal, tekrar yayın, çarpıtma, uydurma, dilimleme davranışlara değinilmiştir. Sonuç olarak YÖK'ün ve akademisyenlerin sorumluluklarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İntihal, Bilim, Etik, YÖK.

ABSTRACT

This paper studies science, ethics and unethical behaviors in science. Unethical behaviours as like plagiarism, duplication, falsification, fabrication, slicing were researched at the context of this study. Finally responsibilities of YÖK and academicis were underlined.

Keywords: Plagiarism, Science, Ethics, YÖK.

* T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

1. Giriş

Bir çalışmanın bilimsel niteliğe bürünebilmesi ve bilimsel olarak kabul edilebilmesi için bir metodolojisinin bulunması gerekmektedir. Yöntem, bir bilimsel çalışmanın her şeyini olması da pek çok şeyini ifade etmektedir.

Bilimsel çalışmanın yöntemi her şeyden önce bilimsel etik kurallarına uygun olmalıdır. Bu çalışmada bir bilim insanının araştırma yaparken uyması gereken etik kurallara değinilmiştir. Girişin ardından gelen bölümde bilim etiği kavramı açıklanmaya çalışılmış, üçüncü bölümde intihal, yayın tekrarlama gibi bilim etiğine aykırı olan davranış biçimlere yer verilmiş, dördüncü bölümde üçüncü bölümdeki durumların gerçekleşmesi neticesinde uygulanacak yaptırımlara değinilmiş, beşinci bölümde Kansu'nun yaptığı bir alan araştırmasına yer verilerek bilim insanlarının bilim etiği hususundaki algıları bu çalışma kapsamında değerlendirilmiş, altıncı bölümde de bilimsel etiğin dışında kalan üç ayrı örnek olay verilerek konu pratik yönüyle de açıklanmaya çalışılmıştır.

2. BİLİM ETİĞİ NEDİR?

Etik, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü konu edinir. Bilim etiği de bilimde neyin doğru ve iyi, neyin yanlış ve kötü olduğu konusu ile alakalıdır. (Memduhoğlu, 2007, s. 27) Bilim bir konuyu iyi ve ya kötü olarak değerlendiremeyeceğine göre bilim etiği bilimin ve araştırmanın metodu ile alakadar olur diyebiliriz.

Bilimsel etiğe uygun çalışan bir araştırmacıda bulunması gereken standart özellikler ve davranış kalıpları bulunmaktadır. Bunlar; açık fikirli olmak, karşı görüşlerde mantık arayabilmek, kuşkucu olmak, düşünce ve gözlemlerinde bağımsız kalabilmek, kanıt için kararı erteleyebilmek, ölçütlü düşünebilip karar verebilmek, çalışmalarında sebatlı ve özenli olmak, bağıntılı düşünebilmek, yanılabilirliğini düşünerek mütevazı olmak ve yargılarında olasılığa yer vermektir (Tabancalı, 2004, s. 229).

Bu özellikler bir bilim insanının sahip olması gereken objektif kriterlerdir. Ancak bu kriterler soyut ve gözlemlenemez düzeydedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bir bilim insanının bilimsel etik kurallarına uyup uymadığı o bilim insanının metodu gözlemlenerek incelenebilir. Bu metot kendisini en belirgin biçimde bilimsel yayınlarda gösterir. Bilimsel bir yayının etik açıdan iyi sayılabilmesi için yazım aşamasında kurallara uyulması ve bilimsel değerlere bağlı kalınması gerekmektedir (Uçak & Birinci, 2008, s. 189).

İletişim teknolojilerindeki son çeyrek asırda gerçekleşen gelişme sonucu bilgiye ulaşma imkânı öncesine göre büyük oranda artmıştır. Tezlere, bilimsel yayınlara, kitaplara ve bilgiye ulaşmanın bu denli kolaylaşması aynı derecede bilim etiğinin de yozlaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeple ünümüz bilim dünyasında bilim etiği yayın etiği ile eşdeğer hale gelmiştir. Buradan hareketle bilim etiği, bilim yaparken dürüstlük kurallarının dışına çıkmamak olarak tanımlanabilir.

Araştırmacının araştırmadan beklentisi çarpıcı olması, kendisine ün katması, maddi kazanç sağlaması olabilir. Bu istekler kabul edilebilirdir. Ancak bu amaçlara ulaşmaya çalışırken bilimsel süreçlere uygun davranmak bilim etiği açısından gereklidir (Tabancalı, 2004, s. 228).

3. BİLİM ETİĞİNE AYKIRI DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

Bilimsel etiğe aykırı davranış anlık bir “hırsızlık” durumu değildir. O da bilimsel araştırma gibi bir sürece ve aşamalara sahiptir. Aşağıdaki tablo bu süreci araştırma süreci ile karşılaştırarak açıklamaktadır: (Köklü, 2003, s. 140)

Tablo 1: Normal ve Etik Dışı Araştırma Davranışının Karşılaştırılması

“NORMAL” Araştırma Davranışı	“ETİK DIŞI” Araştırma Davranışı
	ÜRETİM
Fikir oluşturma Veri toplama Veri analizi	Aşırma/kendine mal etme Uydurma, yoktan var etme (“kuru laboratuarcılık”) Süsleme, gözlemleri olduğundan farklı gösterme “trimming” Kendini aldatma
Verilerin, analizin ve yorumların iç sağlamasını yapma	
	RAPORLAŞTIRMA
Bilgi seçimi ve sunumu	Yanlış anlatım (konuyu saptırma) ve sunuş yapmama (atlama, sadece işine gelenleri bildirme “cooking”, alıntılarının kaynağı belirtilmeden verilmesi)
	YAYILMA
Ön baskının dağıtılması (mektuplaşmaların, telefon konuşmalarının ve konferansların) Yayın için sunuş/yayınlama önerisinde bulunma	Onaylanmamış veya yanlış nitelikli çalışmalar Başkasına ait verilerin izinsiz yayınına ya da veri korsancılığı yaparak yazarın aynı zamanda pek çok dergiye sunumda bulunması ve eleştirmeni aldatması
Yazma süreci	Uydurma alıntılarla veya kendi düşünceleri ile süsleyerek editöre ham veriler sunma
Yayınlama (düzeltilmiş baskıyı içeren)	Veri kaynaklarıyla, anonim eleştirel görüşlerle ve mali kaynakla ilgili okuyucuya bilgi vermeme
	DEĞERLENDİRME
Çoğaltma/ tekzip	Yazarın ham veriler üzerine olan iddialarının geçersiz olmasına ve rapor edilen yöntem veya yorum üzerindeki şüphelere rağmen hakemin sessiz kalması
Uygulama /eğitim	Okuyucuya karşı özensizlik veya bilimsel makalenin içeriklerinin yanlış aktarılması

Dotterwich ve Garrison'a ait olan ve Köklü'nin aktardığı bu tabloda da görülebileceği üzere bilimsel etik dışı davranış bir süreçtir ve yazardan dergi hakemine pek çok kişiyi içinde bulandıran ihmal zinciridir.

TÜBA, etik dışı davranışların sebeplerini üçe ayırmıştır: (TÜBA, 2002)

- a) Dürüstçe çalışırken yapılabilen yanlışlar
- b) Disiplinsiz çalışma sonucu ortaya çıkması kaçınılmaz olan yanlışlar
- c) Doğrudan ve istemli olarak yalan söyleme, aldatma ve kasıtlı yanıltma

İlk durum incelendiğinde hatandan kaynaklanan yanlışların araştırmalarda bulunabilir olduğunu görebiliriz. Bilim insanlarının çalışma zamanları ve kaynakları sınırlıdır. Bu sebeple dürüst ve kurallara özen gösteren araştırmacı bilim insanlarının da hatalara düşmeleri kabul edilebilir. Ancak bu durum dahi davranışın etik dışı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

İkinci durumdaki etik dışı durum ilk durumun aksine hoş görülemez. Disiplinsizlik sonucu yapılan hatalar hiçbir zaman etik dışı davranışın gerekçesini oluşturamaz. Bilim insanı bilimsel araştırmanın gerektirdiği şartlara uymak zorundadır.

Üçüncü durum ise bu çalışmanın asıl konusunu teşkil etmekte aşağıdaki bölümlerde açıklanmaktadır.

Etik dışı davranışın çok farklı güdüleri bulunabilir. Bunlar arasında başlıcaları; kariyer hırsı, hakemlik sistemindeki aksaklıklar ve başarısızlıklar, eser yayınlama zorunluluğu, dikkatsizlik ve disiplinsizliktir. (Köklü, 2003, s. 141) Özellikle akademik kariyer için eser yayınlama zorunluluğu bilim insanlarını etik dışı davranışa sürüklemektedir. Hızla yükselme endişesi içinde olan bilim insanlarının yayınlarını incelemek durumunda olan hakemlerin gerek iş yükleri, gerek şahsi ilişkileri gerekse özensiz tavırları etik dışı davranışların yayılmasına sebep olmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi bu çalışma bilim etiğinin en çok ihlal edildiği bilimsel araştırma ve yayınlar üzerine odaklanmaktadır. Bilimsel yayınlarda en sık karşılaşılan etik dışı davranış intihaldir (Uçak & Birinci, 2008, s. 188). Ancak TÜBİTAK intihalin dışında pek çok bilimsel etiğe aykırı davranış tespit etmiştir. TÜBİTAK'ın belirttikleri dışında TÜBA'nın ve başka yazarların da bu konuda bir takım tespitleri bulunmaktadır. Aşağıda TÜBİTAK'ın etik kurul yönetmeliğinde bulunan etik dışı davranış biçimlerine yer verilmektedir.

3.1. İntihal (Aşırma- Plagiarism)

Bilim dünyasında yaşanan etik dışı davranış türlerinden en sık karşılaşılanı intihaldir. İntihal, “başkalarının fikir, yazı ve çalışmalarını çalarak, aldığı kişilere gereken şekilde atıf yapmadan kendisinin gibi göstermek” (Kansu, 1994, s. 72) olarak tanımlanmıştır. TÜBA’nın tanımı ise “başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, yapıtlarını ve şekillerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendisininmiş gibi sunmak, yabancı dilden kitap makale vb. tercüme ederek kendi yazmış gibi basmak” olarak geçmektedir (TÜBA, 2002).

İntihal suçu bilerek ve ya bilmeyerek işlenebilir. Bir konuda araştırma yapan bilim insanlarının araştırmaları sırasında edindikleri bilgileri bir süre sonra kendilerine ait hissedip kullanmış olabilirler. Ancak bazı yazarlar bilmeden intihal yapılamayacağını öne sürmektedirler. Onlara göre bilim insanının bilmemezlik ve ihmal gibi bir nedenle aşırma yapması beklenemez (Görmüş, 2011, s. 15).

İntihalin pek çok biçimi bulunmaktadır. Bütün parçanın kopyalanıp kullanılması yönteminde bazı kelimelerin değiştirilmesi ama ana yapının korunarak aktarılması söz konusudur. Tespiti en kolay intihal türü budur. Bir diğer tür ise bütünden küçük parçaların ayrı ayrı yerlerden alınıp tek metin halinde birleştirilmesidir. Üçüncü intihal türü ise bir kaynaktaki yorumları kendi yorumuymuşçasına aktarıp kaynak göstermemektir (Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi: ODTÜ).

İntihal hususunda yapılan bir başka ayırım, kaynak göstererek ve kaynak göstermeden yapılan intihaldir. Kaynak göstermeden yapılan intihallerde; bir başka kaynaktan tüm bilgiyi alma, pek çok kaynağı birleştirme, metindeki anahtar kelimeleri değiştirme, kendisinin daha önceki çalışmalarından aşırma yapma yöntemleri bulunmaktadır. Kaynak göstererek yapılan intihallerde ise yazar adını verip künyenin kalanını saklayarak veya yanlış künye vererek özgün kaynağa ulaşmayı imkânsızlaştırmak, birebir alıntı yapıp tırnak işareti koymamak, çalışmada her türlü atfın bulunması fakat hiçbir orijinal fikre sahip olunmaması ve yer yer atıf yapıp kalanında atıf yapılmayarak fikrin kendisine ait olduğu izleniminin yaratılması gibi yöntemlere rastlanılmaktadır (Uçak & Birinci, 2008, s. 191-192).

3.2. Uydurma (Fabrication)

TÜBİTAK uydurmayı “hayali veriler sunmak, rapor etmek veya yayımlamak” (TÜBİTAK, 2010) olarak tanımlamaktadır. Bilim çevrelerinde orijinal fikir üretmek ismini duyurmaya çalışan araştırmacıların başvurduğu bir yöntemdir. Masa başı araştırma olarak da adlandırılır. Burada kişi, hiç araştırma yapmadığı halde çok uyumlu veriler elde etmiş gibi sözde bir bilimsel makale yazar. Bu tür uydurma yayınlar çok önemli araştırma merkezlerinden de çıkabilmektedir. Böylesi makalelerin etkileme ve ağırlık katsayısı ve makale reddetme oranı yüksek olan ciddi bilimsel dergilerde basılma oranı düşüktür. Makaleyi para karşılığı basan dergilerde uydurmacılık daha sık görülebilmektedir (Memduhoğlu, 2007, s. 32).

3.3. Çarpıtma (Falsification)

“Değişik sonuç verebilecek şekilde araştırma araç gereçleri, işlemleri veya kayıtlarında değişiklik yapmak veya sonuçları değiştirmek” (TÜBİTAK, 2010) olarak tanımlanmaktadır. Bu davranış biçimine sapanlar genellikle yaptıkları deney ve gözlemlerde elde etmeyi umdukları sonuçlara erişemeyen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler yapıları araştırmanın sonuçları ile oynayarak sonucun arzuladıkları şekilde çıkmasına yol açarlar. Burada direkt olarak veriler üzerinde çeşitli istatistiksel manipülasyonlar yapılmıştır. Veya meydana gelen verilerin amaca en müsait bulunanların alınıp diğerler atılmış, böylece etik olmayan bir yoldan hipotezler temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu gibi sahtecilik olayları büyük ihtimalle daha siktir; zira bunların anlaşılabilirliği daha güçtür. Bu nedenlerle ciddi bilim dergileri verilerin ve kullanılan istatistik yöntemlerin çok ayrıntılı şekilde yazılmasını isterler (Balcı, 2001).

3.4. Tekrar Yayım (Duplication)

“Aynı araştırma sonuçlarını birden fazla yayımlamak veya yayımlamak için girişimde bulunmak” şeklinde tanımlanmıştır (TÜBİTAK, 2010). Bir araştırmanın birden fazla bilimsel yayın kurumuna gönderilerek birden fazla araştırma varmış gibi gösterilmesi işlemidir. Bunun tespiti günümüzde oldukça kolaydır. İndeksler taranarak bu sahteciliğin varlığı ortaya çıkarılabilir. Bu noktada sahteciliğin önlenmesi sorumluluğu bilimsel yayın kurumunun hakemlerine düşmektedir.

Ancak Yayın içeriğinin birden fazla uzmanlık alanını ilgilendirdiği, yayının farklı bir dilde yayınlanmasında yarar görüldüğü gibi durumlarda her iki yayının kuruluşundan onay almak koşuluyla yayın tekrarı kabul edilebilir (TÜBA, 2002).

3.5. Dilimleme (Slicing)

TÜBİTAK'ın tanımlamasına göre “Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak çok sayıda yayın yapmak veya yayınlamak için girişimde bulunmaktır” (TÜBİTAK, 2010). Akademik yükselme şartlarında var olan yayın yapma kriterinin yol açtığı bir bilimsel etik ihlalidir. Tespiti güç, ispatlanması imkânsıza yakındır.

Muhteviyatı gereği geniş bir hacme sahip olan ve bilimsel yayın organlarının sayfa ve ya kelime sayısını sınırlayan şekil şartları sebebiyle bir bütün halinde yayınlanamayan bilimsel çalışmalarının birden fazla parçaya ayrılmak durumunda kalınması, bu etik ihlalinin kapsamında değerlendirilmemelidir.

3.6. Bilim Etiğine Aykırı Olan Diğer Davranış Biçimleri

Yukarıdakilerin haricinde TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nde var olan diğer etik dışı davranışlar şunlardır:

- Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum veya yayınlarda destek veren kurum veya kuruluşun desteğini belirtmesi gerekirken belirtmemek,
- Birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının sunum veya yayımında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerini çıkartmak veya yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar veya yazarlar eklemek veya yazar sıralamasını uygun olmayan bir biçimde düzenlemek,
- Kendi çalışmasından usulüne uygun olarak kaynak göstermeden alıntı yapmak,
- Kurumca sağlanan kaynakları usulüne ve amacına aykırı bir biçimde kullanmak,
- Hakem, danışman, editör, panelist, moderatör, izleyici, raportör ve benzeri görevleri kötüye kullanmak,
- Asılsız veya dayanaksız olarak etik ihlal iddiasında bulunmak,
- Etik ilkeleri ile bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak.

4. Bilim Etiğine Aykırı Davranışlara Karşı Uygulanan Yaptırımlar

Türkiye’de bilim etiği hususunda özellikle intihal suçunun üzerinde durulmaktadır. YÖK’ün 2005’te çıkardığı Öğretim Elemanları Disiplin Yönetmeliği’ne göre intihal suçunun üniversite öğretim üyeliğinden çıkarılmakla cezalandırılması öngörülmüştür. Ancak 2012’de Danıştay İdari Davalar Kurulu’nun 2007/1815 Esas ve 2012/1218 numaralı kararıyla bu yönetmelik “2547 ve 657 sayılı yasalarda böyle bir suçun bulunmadığı ve kanunsuz suçun olamayacağı” gerekçelerine dayanarak yönetmeliğin ilgili maddesini iptal etmiştir. Bu iptalin ardından 15 ay gibi uzun bir süre intihal suçuna yaptırımı düzenleyen bir karar alınmamış ve bu süre zarfında intihal suç olmaktan çıkmıştır. 2014 yılında YÖK ilgili konuyu tekrar düzenleyerek intihal suçunu 657 sayılı kanundaki kamu görevinden çıkarma fiiline bağlamıştır (Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2014).

TÜBİTAK da konu ile alakalı kendi kurumu bünyesinde bir genelge yayınlamış ve bütün bilim kurumlarının da uygulamasını tavsiye etmiştir. Buna göre;

Kendi çalışmasından usulüne uygun olarak kaynak göstermeden alıntı yapılması hâlinde üç aydan bir yıla kadar, tekrar yayımlama, dilimleme ve destekleyen kurum veya kuruluşun adına yer verilmemesi hâlinde altı aydan iki yıla kadar, birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının sunum veya yayımında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerinin çıkartılması veya yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar veya yazarlar eklenmesi veya yazar sıralamasının uygun olmayan bir biçimde düzenlenmesi hâlinde bir yıldan üç yıla kadar, kurumca sağlanan kaynakların usulüne ve amacına aykırı bir biçimde kullanılması hâlinde bir yıldan üç yıla kadar, uydurma, çarpıtma, aşırma hâllerinde üç yıldan beş yıla kadar, hakem, danışman, editör, panelist, raportör, izleyici, moderatör ve benzeri görevlerin kötüye kullanılması hâlinde üç yıldan beş yıla kadar, kasıtlı olarak asılsız veya dayanaksız olarak etik ihlal iddiasında bulunulması hâlinde üç yıldan beş yıla kadar, araştırma, yayın ve bilim etiği ilkeleri ile bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunulması hâlinde, somut olayın özelliği dikkate alınarak kişinin uyarılmasına karar verilebileceği gibi, beş yıla kadar herhangi bir destek verilmemesine karar verilir. Bu durumda, söz konusu kişiler bu süreler içerisinde Kurum yayın organlarında yayın ve Kurum destekli toplantılarda sunum yapamazlar. Kişinin karar tarihinden itibaren beş yıl içinde yeni bir etiğe aykırı eylemde

bulunması hâlinde uygulanacak yaptırım, yarısına kadar artırılarak uygulanır(TÜBİTAK, 2010).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer, CHP Antalya milletvekili Gürkurt Acar'ın, YÖK Başkanlığı'na intihal iddiasıyla gelen dosyaları, verilen disiplin cezalarını, kaçının yeniden incelemeye alındığını, yeniden inceleme yoluyla disiplin cezaları kaldırılan akademisyenleri içeren soru önergesi üzerine 24 Ekim 2011 tarihli yazıyla yayınladığı cevap metninde şu bilgileri kamuoyu ile paylaştı: (Evrensel Gazetesi, 2011)

2002'de intihal iddiasıyla ilgili 3 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; üniversite öğretim mesleğinden çıkarma oldu.

2003'te 10 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 2 üniversite öğretim mesleğinden çıkarma, 3 alt ceza- görevinden çekilmiş sayma cezası oldu.

2004'te 6 akademisyen ile ilgili başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 2 üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve 1 alt ceza- görevinden çekilmiş sayma cezası şeklinde oldu.

2005'te 16 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 6 üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve 2 alt ceza-görevinden çekilmiş sayma cezası.

2006'da 9 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları 5 üniversite öğretim mesleğinden çıkarma.

2007'de 11 akademisyen hakkında intihal iddiasıyla ilgili başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 2 üniversite öğretim üyesi mesleğinden çıkarma.

2008'de 6 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 1 alt-ceza görevinden çekilmiş sayma cezası.

2009'da 17 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 2 alt-ceza-görevinden çekilmiş sayma cezası.

2010'da 9 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 2 alt-ceza- görevinden çekilmiş sayma cezası.

2011'de 7 akademisyen hakkında başvuru yapıldı. Uygulanan disiplin cezaları; 3 alt-ceza-görevinden çekilmiş sayma cezası.

Bu verilere karşın Devlet Denetleme Kurulu'nun (DDK) eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün talimatı üzerine yükseköğretim kurumları üzerine bir araştırma yapmış ve ardından bir rapor hazırlamıştır. Raporun konusu "Yükseköğretimde Gözetim ve Denetim: Yasal Çerçeve ve Uygulamalar"dır. Raporun içeriğinde, üzerinde araştırma yapılan bilgi ve belgelerde gizlilik ibaresinin bulunması sebebi sadece özetinin yayınlandığı ibaresi bulunmaktadır. Bu özete göre DDK'nın Yükseköğretimin kendi iç denetiminde bulduğu açıklar şunlardır:

- Yükseköğretim Denetleme Kurulunun en önemli zayıflığının görev tanımlı değil yetki tanımlı kurulmuş bulunmasıdır. Bu kurul düzenli aralıklarla toplanan planlı bir kuruluş değil, kendisine görev verildiğinde yerine getiren bir kuruldur (Devlet Denetleme Kurulu Raporu Özeti, 2009, s. 11).
- Yükseköğretim Denetleme Kurulunun oluşumunda ve kurgusunda başlangıcından itibaren bir zafiyet bulunmaktadır (Devlet Denetleme Kurulu Raporu Özeti, 2009, s. 14).
- İhbar ve şikâyetlerle ilgili olarak "soruşturma açılmasına gerek görülmemiştir" şeklinde yürütülen yöntem ve uygulamanın; cari bir usul hâline gelmesi ve hukuka aykırı bir biçimde kullanılması, ihbar ve şikâyet müessesesinin işlevselliğini yitirmesine yol açmıştır (Devlet Denetleme Kurulu Raporu Özeti, 2009, s. 16).

DDK'nın bu tespitleri göstermektedir ki bilimsel etik ihlallerini de inceleyecek ve karar bağlayacak üst mercii olan YDK'nın işlevselliği kalmamıştır ve kendisine gelen şikâyetleri incelemeye dahi almamaktadır. Bu durumda bilimsel etiğe ilişkin ihlal vakalarının denetimi ve karar bağlanması sonuçsuz kalmaktadır.

5. Bilim Etiğine İlişkin Bilim İnsanları Üzerine Yapılmış bir Araştırma

Bilim etiği ile alakalı en büyük sorun mevzuattan ziyade bilim insanlarının bu konudaki tavırlarından kaynaklanmaktadır. Bu hususta Köklü'nün yaptığı alan araştırması oldukça yol göstericidir. Köklü, Ankara'daki bir devlet üniversitesinin öğretim üyelerine 26 adet bilim etiğine aykırı halleri işaret eden davranışı bildirerek bu davranışın etik olup olmadığını ve kendisinin ya da bir meslektaşının bu davranışlardan birini gerçekleştirip gerçekleştirmediği sormuştur: (Köklü, 2003, s. 143-144)

Tablo 2: Akademisyenlerin Bilim Etiği Hususundaki Tutumları

Madde No	Davranışlar	Etik Bulanların Yüzdeleri (%)	Davranışları Gösterdim Diyenlerin Yüzdeleri (%)	Meslektaşları Tarafından Gösterildiğine İlişkin Yüzde (%)
1	Verileri uydurma	0	0	33.9
2	Araştırma verilerini değiştirme	0	0	36.2
3	Meslektaşları ile yapılan tartışmalarda ortaya çıkan fikirleri araştırmasında temel alma	63.2	30.4	73.8
4	Gizliliğe ilişkin verilen sözleri ihlal etme	4.3	0	18.2
5	Kendisine aykırı gelen verileri yok etme	0	4.3	28.6
6	Araştırma yöntemi hakkında yanlış bilgi verme	0	0	22.2
7	Araştırma verilerinin analizinde bilinçli olarak uygun olmayan bir istatistiksel teknik kullanma	1.5	0	31.5
8	Güvenirliliği ve geçerliliği belirlenmemiş bir ölçme aracını kullanma	22.4	15.2	44.4
9	Araştırma yöntemini eksik raporlaştırarak tekrar edilebilmesini imkansızlaştırma	4.3	4.5	39.9
10	Bulguları rapor etmede yanlış davranma (sadece en iyi sonuçları rapor etme gibi)	1.4	7.4	42.9
11	Kaynak göstermeden alıntı yapma (aşırma)	0	2.9	60.7
12	Aynı verileri kullanarak birden fazla makale yazma	33.3	23.5	71.2
13	Kişileri katılıma zorlama	7.5	6.2	31.4
14	Araştırma raporunda atıfta bulunmadığı eserleri kaynakçaya koyma	15.2	13.8	60.0
15	Projeye katkısı olmayan kişileri araştırma projesine ortak yazar olarak ekleme	0	18.8	69.5
16	Aynı araştırma makalesini birden fazla dergide yayınlama	21.7	11.6	66.7
17	Araştırma sonuçlarını çarpıtarak verme	1.4	0	30.9
18	Katılımcılara gizlice deneysel işlem uygulama	2.9	6.0	21.2
19	Araştırmanın katılımcıya zarar verebilecek sonuçlarını gizleme	16.4	6.1	19.6
20	Araştırmanın sonuçlandırılmasında katkısı olan kişilere raporda ya da yayında yer vermemeye	7.2	8.7	58.9
21	Aynı araştırmayı birden fazla toplantıda sunma	60.3	43.5	82.0
22	Başka araştırmacıların verilerini izni olmadan kullanma	7.4	7.4	44.2
23	Araştırmanın amacını gizleme	4.4	2.9	22.4
24	Yazarından izin almadan bir makaleyi tercüme ederek yayınlama	13.8	15.2	50.0
25	Bir başkasına ait olan bir ölçme aracını izin almadan kullanma	10.3	9.0	49.1
26	Başkalarına ait çalışmaların rapor edilmesinde seçici olma (destekler nitelikte olanlara yer verme gibi)	22.4	21.5	58.0

Bu alan araştırmasından çıkan sonuca bakıldığında bilim insanlarının %63'ünün fikir hırsızlığını, %60'ının tekrar yayını etik bulduğunu görebilmekteyiz. %22'sinin verileri çarpıtma, %21'inin dilimleme, %10'unun ise başkasının ölçeğini izinsiz kullanma gibi bilimsel etiğe uygun olmayan davranışları etik kabul ettiğini görebilmekteyiz. Bu çalışmadan çıkan sonuç, bilim insanlarının bilim etiği hakkında yeterli bilgisi olmadığını da ortaya koymaktadır. Zira araştırmada sorulan 26 sorunun tamamı bilim etiğine aykırı olguları işaret etmekteyken, buna karşın sadece 6 olgu bütün bilim insanlarının ortak kanaatiyle etik dışı sayılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre bilim insanları genel geçer etik standartlara uymasalar da kendi kabul ettikleri etik standartlara genellikle uyum davranışı göstermektedirler. Ancak üç davranış, bu durumun istisnasını oluşturmaktadır. Bilim insanları bir kısmı kendilerine aykırı gelen verileri yok etme, bulguları raporlamada yanlış davranma ve projeye katkısı olmayan isimleri projeye dâhil etme davranışlarını etik dışı bulmalarına karşın bu davranışı sergilediklerini beyan etmişlerdir. Bu da bilim etiğini kasten çiğneme davranışına girmektedir.

6. Bilim Etiğine İlişkin Bazı Örnek Olaylar

6.1. Veri Uydurma: Tillburg Üniversitesi Olayı

2011 başlarında psikolog Diederik Stapel'in bazı çalışmalarını yayımlayan Science Dergisi, konuyla ilgili editoryal bir uyarı yaparak, Stapel'in verilerinin güvenilirliğinin kuşku olduğunu açıkladı. Tilburg Üniversitesi'nin, çalışmalarıyla ilgili eylül ayında soruşturma başlatmasının ardından Stapel'in üniversitedeki görevi de askıya alınmıştı. Science Genel Yayın Yönetmeni Bruce Alberts, yazısında "Resmi raporun, Stapel'in sahtekârlığının çapının oldukça geniş olduğunu ortaya koyduğunu" belirtti.

Hollanda gazetesi "Brabants Dagblad"a bir açıklama yollayan Stapel, "verileri çarpıttığını" kabul ederek, davranışları nedeniyle özür diledi. Stapel, "Bir bilimadamı, bir araştırmacı olarak başarısız oldum. Araştırma verilerini çarpıttım ve sahte araştırmalar yaptım. Sadece bir kez değil çok defa ve sadece kısa bir dönem değil uzun bir dönem bunu yaptım. Bundan utanç duyuyorum ve gerçekten üzgünüm" dedi. (Ntvmsnbc Web Sitesi, 2011).

6.2. İntihal ve Tekrar Yayın: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Olayı

2010'da, On Dokuz Mayıs Üniversitesi'nde aralarında OMÜ Rektörü'nün de bulunduğu bazı bilim insanlarının uluslararası dergilerde yayınladıkları makaleler, dergiler tarafından geri çekildi. 2006'da Tıp Fakültesi öğretim üyeleri İ.K. ve C.Ü.'nün 2006 yılında Journal of Obstetric Gynecologic Research dergisinde yayınladıkları makalede Erciyes Üniversitesi Rektörü Fahrettin Keleştemur'dan intihal yaptıkları ortaya çıktı. Öğretim üyeleri intihali kendilerinin de fark edip özür dilediklerini belirttiler.

Yine OMÜ'de Rektör H.A.'nın 2004 yılında Korean Journal of Radiology ve American Journal of Neuroradiology adlı iki ayrı dergide aynı makaleyi yayınlattı ve dergilerin itirazı üzerine her iki makalesi de geri çekildi (Cumhuriyet Gazetesi, 2010).

6.3. İntihal: Semmelweis Üniversitesi Olayı

Macaristan Cumhurbaşkanı Pal Schmitt'in 1992 yılında yazdığı 215 sayfalık doktora tezinin 200 sayfasının tamamen ya da kısmen başka kaynaklarla aynı olduğu Semmelweis Üniversitesi tarafından tespit edildi. Üniversite soruşturma komisyonunun raporu doğrultusunda üniversite senatosu doktora tezinin %80'den fazlasında intihal olduğuna karar verdi ve Schmitt'in doktorluk unvanını geri aldı. Bu kararın ardından Schmitt cumhurbaşkanlığı görevinden istifa ettiğini bildirdi (Habertürk Gazetesi , 2012).

7. SONUÇ

Albert Bayet, Bilim Ahlakı adlı kitabında bilimin bir ahlakı olup olmadığını tartışmaktadır. Bazıları bilimin ahlaksız olduğunu, bazıları bilimin ahlakla değerlendirilemeyeceği için ahlak dışı olduğunu savunmaktadır. Bayet her iki görüşün de bilime zarar verdiğini belirtmektedir. Ona göre, bilimin bir ahlakı vardır. Bilimde ahlak dışına çıkılan her durumda salt bilgiden öte bir takım amaçlara yönelindiğinde, artık bilimin alanından çıkmış olur ve artık yapılan her şeyde bilim insanı kişisel sorumluluk yüklenmiş olur (Bayet, 1982). Bilimin ahlakı, bilim insanlarının çalışmaları ile doğrudan alakalıdır.

DDK'nın yukarıda belirtilen raporunda belirtildiği gibi, intihali denetleyecek kurum olan Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun faaliyetleri son derece yetersiz kalmaktadır. Mevzuatta sorun olmasa bile mevzuatın uygulanması öncesinde ilgili etik soruşturmayı yapacak kurulun etkisizliği ve kendisine ulaşan ihbarları araştırma bile yapmadan kapatması ve değerlendirmemesi bilimsel etiği ihlal eden davranışları çoğaltıcı yönde etki yapmaktadır. Bunun yanı sıra intihal suçunda iki yıllık zamanaşımının bulunmasına karşın YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin tez erişimine üç yıllık engel hakkını tez yazarlarına sağlaması bilim hırsızlığını teşvik eder niteliktedir.

Bilim etiği, bilim insanı olma yolunda ilerleyen herkese özümsetilmelidir. Yüksek eğitimin her aşamasında bu kurallar öğrencilere hatırlatılmalı, araştırmacılara konu ile alakalı danışmanlık hizmetini sağlanmalı, yayının her aşamasında atıfların kontrolü sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Devlet Denetleme Kurulu Raporu Özeti. (2009). *Yükseköğretimde Gözetim ve Denetim: Yasal Çerçeve ve Uygulamalar*. Devlet Denetleme Kurulu.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Bayet, A. (1982). *Bilim Ahlakı*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi*. (2010, 05 26). 12 14, 2014 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/148200/Universitede_intihal_skandal.html adresinden alındı
- Evrensel Gazetesi*. (2011, 11 25). 12 16, 2014 tarihinde <http://www.evrensel.net/haber/18167/intihalde-kaygi-verici-artis> adresinden alındı
- Görmüş, M. (2011). Bilimsel Etik Üzerine. *SDUGEO e dergisi*, 2(3), 14-18.
- Habertürk Gazetesi* . (2012, 04 03). 12 14, 2014 tarihinde <http://www.haberturk.com/dunya/haber/730570-intihalci-baskan-istifa-etti> adresinden alındı
- Kansu, E. (1994). Bilimsel Yanıltma ve Önlenmesi. *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Etik ve Üniversite* (s. 71-75). Ankara: TÜBA Bilimsel toplantı Serileri I.
- Köklü, N. (2003). Akademisyenlerin Araştırma Etiği Konusundaki Görüşleri. *Eğitim bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(4), 137-151.
- Memduhoğlu, H. B. (2007). Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği. *Milli Eğitim Dergisi*(173), 27-38.
- Ntvmsnbc Web Sitesi*. (2011). 12 14, 2014 tarihinde <http://www.ntvmsnbc.com/id/25294446/> adresinden alındı
- Tabanlı, E. (2004). Bilim ve Yayın Etiği. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(8), 225-237.
- TÜBA. (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- TÜBİTAK. (2010). TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği.
- Uçak, N. Ö., & Birinci, H. G. (2008). Bilimsel Etik ve İntihal. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(2), 187-204.
- Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi: ODTÜ*. (tarih yok). 12 14, 2014 tarihinde ODTÜ Web Sitesi: <http://ueam.metu.edu.tr/intihal> adresinden alındı
- Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2014).